

Jiří Orten (1919 – 1941): Básně aj. (1936 – 1942)

1. Literární druh a žánr, literárněhistorický kontext, umělecký směr / tvůrčí skupina, údaje o autorovi ve vztahu k dílu; 2. Doba a místo (děje);
3. Zvláštnosti kompozice; 4. Hlavní postavy a jejich charakteristika;
5. Námět, témata, hlavní motivy; 6. Jazykové zvláštnosti; 7. Kulturní souvislosti.

Hlas mladých „Hej rup“

Už vyšlo třetí číslo nového časopisu mladých Hej rup. Je to časopis pokrokové mládeže. Mladých dělníků a studentů. U jeho kolébky stáli ti pokrokoví spisovatelé, kteří v něm vidí pokračování svých mladých snah a úsilí. Karel Čapek, Frant. Halas, Frant. Hrubín, Jar. Seifert, Helena Malířová, Stanislav K. Neumann a jiní. Mladí staví na tradicích těch, kteří se také dovedli prát s proudem a větrem. Listujeme v něm. Reportáže, aktuality, próza, verše, satiry, kritiky. Ze všech článků na vás volá zdravá touha po životě. Hle, mladým básníkům se podařilo odhodit smutek chlapectví a romantiku dětství, podařilo se jim zbavit se proklatých splínů a teď se naučit volat, toužit po životě, který skutečně přijde. Vidí poezii i ve skutečnosti. Odvažují se políbit krásu a lásku na plná ústa.

Modlitba ke Kutné Hoře (1940)

Na starém hřbitově, kde se už nepohřbívá,
můj první žal,
takový krásný, hluboko se vrývá
kamením, travou. Tichem, nechápáním,
ó, Pane Bože, nech mne běžet za ním!
Proč si mi nohy zavázal?

Krám s knížkami, podloubí, bílá kašna,
Tudy jde cesta vzhůru na Barboru,
panenka štíhlá, vysoká a strašná,

panenka havířů a pana kostelníka
v srdci mi klíčí, tiše odemyká
kamenné tajemství, kamennou Kutnou Horu.

Za sedmi zámky, vid', jsi uschovaná,
tolikrát t'ukal jsem, ach marné zaťukání,
ó víro víry mé, ó víro, jež jsi sama,
moci se rozběhnout a tebe dotýkat se,
moci tě zase mít a říct : máš mne zase,
jsme zase sami dva, už nejsme, nejsme sami...

Sonet Věrušce (1940)

Máš jenom slabý dech a foukáš na polnici.
Ta sladká bitva úst, ta sladká bitva žil.
Ach býti poražen porážkou vítězí
a jíti vánicí, sněhem, jenž nesněžil.

Máš jenom malou dlaň, však přikrýváš jí propast,
když deště dotkneš se, mží víno do oka
a já jak beránek chtěl bych svůj život propást
na březích duše tvé, čistého potoka.

Odvádíš zármutek, u štěstí t'ukáš na klid
a on ti náleží a zpívat umí ti,
umí ti do ticha a do toužení zaklít.

Máš všechno světlo mé, máš louky, na nichž pasu
svou víru t'ekavou, jež nesmí umřítí,
neb věří ve věrnost a v objetí a v krásu.

Sen (1940)

Kdo dlouho hledal ženu, nyní má ji.
Jen si ji prohlédněte.
Klíčem svých klíčnic kostí všechno odemyká.
Před ložem, na němž spí, je položena dýka.
To její jazyk je, jenž řídké těsto hněte
té vaší řeči milované,
té, která říká:
aj, Pane, chaternýť jsem, Pane!

A na loži je klína ňadra chrobalivá,
Jakési hemžení, které se k očím blíží,
a očím, těm klamavým, k očím (to, co se dívá)
a žádné víc než na smrt neublíží!
Ne víc? Ne víc? Kdo řekl? Ach ty lháři,
Ty proradný, ty zaprodaný ráji,
co tedy bude potom? – Ale cosi září,
to červi usínají...

Hle, ruce tvé, jež všechno čisté plení,
zoufalství nedosáhnout, ustat, neskončiti,
a ono místo na rameni, kde deštná voda zteplala a ty ji musíš píti,
je jako sliny, smysl převrácený,
měl býti vyplivnut, měl skončit někde v blátě,
hle ruce tvé, jež všechno čisté plení,
hle strašná věčnost, která poslouchá tě!

Kdo dlouho hledal ženu, nyní má ji.
Takové sny se zdají.

Deník

Kutná Hora 1. září 1939

Má drahá Věro,

dnes jsem od Tebe nedostal dopis, buď se zlobíš, nebo nejezdí vlaky, je válka, na kterou jsme právě vyrostli, zatím však ještě chodíme po svých nohách a my, kteří milujeme, věříme své lásce nadevše.

Ať ještě aspoň chvíli žijí mé rty, které žízní po Věře. Pane Bože!

Ať ještě aspoň chvíli žije mé tělo a má duše, aby vyrvaly tomuto neúprosnému světu kousek štěstí, Pane Bože!

Ať oči, které nečistotou zmírají, naučí se vidět vše čistě, ať mozek myslí na jedinou věc, pane Bože!

Věro, Věro, Věro, Věro, Věro, Věro, buďme úžeji u sebe!

Tvůj Jirka

Jiří Orten

Nejznámější z pseudonymů českého básníka židovského původu **Jiřího Ohrensteina** (30. 8. 1919 Kutná Hora – 1. 9. 1941 Praha).

Jiří Orten pocházel z **rodiny drobného obchodníka** s kořeny v Posázaví a na Táborsku. Matka byla ochotnickou herečkou a všichni tři její synové inklinovali k divadlu. Orten se už v dětství pokoušel o literární tvorbu a začal si vést deník. Absolvoval **kutnohorské gymnasium** (maturita 1936) a přestěhoval se do Prahy. **Od 17 let věku publikoval v novinách a časopisech** básně, prózy a recenze; bylo mu blízké prostředí levicové žurnalistiky. U přijímacích zkoušek na **dramatický obor na pražské konzervatoři** uspěl až napodruhé. Mezitím se věnoval různým zaměstnáním souvisejícím s kulturou a navázal přátelství s jinými literáty bohaté imaginace a rozvinuté metaforičnosti: zkušenými tvůrci **Josefem Horou, Františkem Halasem a Vladimírem Holanem** a začínajícími **Ivanem Blatným, Zdeňkem Urbánkem aj.** Působil jako organizátor i aktivní účastník studentského divadla a recitačních večerů. Z tvorby moderních autorů mu byla blízká poezie **Rainera Marii Rilkeho, Guillaumea Apollinaira, Richarda Weinera.** V létě 1938 strávil měsíc v Paříži.

V Ortenově osobním životě měl největší význam **vztah s herečkou Věrou Fingerovou.** Kvůli němu a také kvůli snaze zůstat v českém prostředí odmítl na jaře 1939 možnost odejít se starším bratrem Otou do emigrace ve Velké Británii. Ovšem po začátku německé okupace (zbytku) Českých zemí mohl publikovat již jen pod krycími jmény; byl stále více **tísněn nacistickými protizidovskými norimberskými zákony** (mj. musel opustit konzervatoř).

V den svých 22. narozenin byl **sražen německou sanitkou;** vážné zranění z této autonehody se stalo osudným ve chvíli, kdy Ortena z rasových důvodů odmítli přijmout ve všeobecné nemocnici, takže v důsledku opožděné lékařské péče na následky zranění zemřel.

Orten se po Jiřím Wolkerovi stal dalším výrazným a inspirujícím představitelem mladé moderní české poezie. Soustřeďuje se na **intimní lyriku,** jejímž smyslem je snaha uchovat si osobní citlivé vidění okolního světa bez ohledu na tlaky zvnějšku; častým tématem je kontrast dětství a dospělosti, ztvárňovaný v polaritě návratu a ztráty. S dětstvím je spojena něžnost, hra, užaslé vidění světa a bezpečí mateřské náruče, dospělost neodvratně přináší nejistotu, úzkost, tušené, ale zatím nejasné ohrožení a smrt. Na pozadí tohoto rozdvojení a hledání východiska z něj ztrácí pevné kontury i pojem Boha, implicitně se projevuje pevný vztah k ohrožené zemi. Orten svou tvorbu chápal také jako sebezpotvrzování své osobnosti, svou tvorbou usiloval o poznání okolního světa i sebe samého.

Vysokou úroveň a překvapivou zralost ve formě i obsahu má Ortenova **publicistika:** recenze, literárnteoretické stati a komentáře k aktuálnímu dění: psal je již od 17 let věku.

Celá Ortenova **básnická tvorba** obsáhla publikačně pouze 3 roky, ale již těsně po Druhé světové válce byla zhodnocena jako mimořádný přínos české literatury. Od r. 1987 se uděluje **Cena Jiřího Ortena** mladým česky píšícím spisovatelům.

Oba Ortenovi bratři působili v oblasti dramatického umění. Ota Ornest (1913 – 2002) byl za Druhé světové války v emigraci v Londýně a pracoval v československé redakci rozhlasové stanice BBC. Po válce patřil k tvůrcům poválečné divadelní kultury v podmínkách komunistické vlády, v letech 1950 – 1972 byl ředitelem Městských divadel pražských (spojujících několik menších divadel včetně Divadla ABC – někdejšího Osvobozeného divadla), spolupracoval mj. s významným režisérem Alfrédem Radokem (1914 – 1976). Otův syn Jiří Ornest (1946 – 2017) byl mnohostranný divadelní tvůrce, manžel herečky Daniely Kolářové (*1946). Otova dcera Ester Janečková (*1972) je herečka a moderátorka; prostřednictvím její matky Marie Rút Křížkové (*1936) se Ota Ornest

dostával do kontaktu s lidskoprávními aktivisty sdruženými kolem petice Charta 77: za tuto činnost byl komunisty krátce vězněn.

Druhý bratr Jiřího Ortena Zdeněk Ornest (1929 – 1990) byl za války dětským vězněm koncentračního tábora, po válce se stal hercem a vynikl i jako dabér.

Některá díla Jiřího Ortena:

Básnické sbírky *Čítanka jaro* (1939), *Cesta k mrazu* (1940), *Ohnice* (1941);

Básnický cyklus *Mé město* (1940; verše k fotografiím Kutné Hory od Oty Reinera, 1913 – 1942);

Deníky (1938 – 1941; vydány ve výboru 1958 jako **Deníky Jiřího Ortena**, úplné vydání 1992 – 1994).

Stručné poznámky k interpretaci:

První text budiž inspirací k shrnutí Ortenových literárních vzorů. Můžeme říci, že v Ortenově tvorbě najdeme syntézu všdch 4 hlavních proudů české meziválečné poezie: proletářského umění, poetismu, surrealismu a počínající subjektivní+objektivizující lyriky z polovny století. K proletářskmu umění odkazuje Ortenův zájem o sociální otázky (vliv Wolkerův). Poetismus ovlivnil Ortenův hravý přístup k erotice a občasnou hru s jazykem (Seifert). Surrealismus s odkazy na křesťanskou symboliku, A samozřejmě, patří sem i vliv Karla Čapka s jeho zájmem o obyčejný, ovšem smysluplný život. A kombinace subjektivní přírodní lyriky s objektivizujícími odkazy na necírkevní zbožnost – to je Hrubín. Z Ortenových deníků vysvítají existenciální obavy židovského mladíka z narůstajícího ohrožení nacismem.